

Gunilla Thorgren, *Franska revolutionens rebell, en biografi över Olympe de Gouges* (Stockholm: Norstedts, 2024). 406 s. 16 onummerade planschs.

Lisa Gålmark, *Arimneste Anima Museum*

Senare tids litterära och forskningsmässiga fokus på kollektiva och individuella aktörer har lett till att skildringar av franska revolutionen förevisar större djup och bredd. Inte minst har studier om Olympe de Gouges (1749–1793) – den sannolikt mest uppriktiga och obändiga av revolutionens alla skribenter – bidragit till ett rikhaltigt berättande.

Främst på andra språk, vill säga; för trots spridda uppmärksammanden i kulturartiklar, antologier och kollektivbiografier dröjde det till 2016 innan författaren till *Förklaringen om kvinnans och medborgarinnans rättigheter* (1791) – den första i sitt slag, publicerad nära tvåhundra år före FN:s dito (1979) – fick ”ett eget rum” på svenska i form av en boktitel, *Revolutionens rosenvatten, Olympe de Gouges feministiska humanism* (2013), ett forskningsbaserat porträtt och drama av undertecknad.

Men ett porträtt och en pjäs är inte detsamma som en kungjord biografi. I *Franska revolutionens rebell, en biografi över Olympe de Gouges*, författad av Gunilla Thorgren, författare, f. d. statssekreterare, kvinnorrättsaktivist sedan 1970-talet och styrelseordföranden i muséet Stockholms Kvinnohistoriska, berikas svensk facklitteratur med den första mera omfattande beskrivningen av Olympe de Gouges liv och verksamhet. En orsak till att biografien dröjt, fastän den enligt författaren varit påtänkt sedan 1990-talet, uppges vara att Olympe de Gouges ansågs besvärande. Frågan lämnas raskt därhän, men är värd mer analys. Var det för att franska revolutionen avfärdades som borgerlig på 1970-talet? Eller var det på grund av allmänhetens bristfälliga kunskaper om de franska revolutionärernas inbördes tråtor och skiljaktiga ideologier som Thorgren bedömde Olympe de Gouges som irrelevant? Här är tillfället att minnas hur individuella politiska rättigheter i de-

<https://doi.org/10.7557/8099>

Copyright: © 2025 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

cennier inte betraktades som *comme-il-faut*, det vill säga långt ifrån sågs som en självklarhet, bland tongivande intellektuella på svenska.

Någon måste helt enkelt, och i alla tider, bryta mot den tysta överenskommenheten, så att andra kan slå följe och bidra till en mer avtäckande, och mindre förutbestämd, kunskapsutveckling. Olympe de Gouges livsöde påminner oss om vikten av detta uppdrag; pionjärens, fritänkarens och vittnets metakritiska roll; hen som lätt uppfattas allmänt besvärlig, och det fastän demokratiskt strävande samhällen fordrar litteratörer som kan agera nagel i ögat på det politiska spelet när det rör sig i auktoritär, hierarkisk och/eller allmänt destruktiv riktning.

Ja, visst ingrep Olympe de Gouges på ett sådant proaktivt sätt – dessutom med sitt eget liv som insats. Den 30 oktober 1793 (9 Brumaire) olagligförklarades halva franska befolkningen – kvinnokategoriens drygt tolv miljoner – som politiska subjekt. Kategorin förbjöds att bilda, närvara och delta i politiska sammanslutningar. Den revolutionära kamp som denna kategori bedrivit innebar att den utövade ett aktivt medborgarskap, vilket alltså enligt Nationalkonventets beslut förklarades otillåtet. Eftersom kvinnokategoriens rättighet att i egenskap av undersåtar vända sig direkt till kungen hade blivit uttraderad med kungens fall i januari 1793, stod den nu helt utan politisk status. Det faktum att Olympe de Gouges definierat konstitutionell monarki som en revolutionär väg till republik, i syfte att värna yttrandefriheten och handlingsfriheten, särskilt för kvinnor och svarta och fattiga, talade definitivt mot hen/henne som republikan när terrorlagarna togs i bruk.

Franska revolutionens rebell följer livsbanan kronologiskt: uppväxten i Montauban, familjebanden, den autonoma bildningsresan, de förmodade vännerna, kontrahenterna, debatterna, breven, tidningsartiklarna med analyser och förslag, skrifterna, dramerna, memoaren, fängelsetiden och till sist den förtida döden vid 45 års ålder genom giljotineringsden 3 november 1793. Citat och kommentarer varvas; om biografobjektets eventuella överväganden och bevekelsegrunder; om dåtidens persongallerier, tidningar och sociala klubbar. Slutligen bjuds ett bildappendix, en käll- och litteraturlista samt ett register. Övrigt saknas det som kan förväntas av en påkostad titel i genren biografi: konsekventa omnämningar av använda studier; i synnerhet de få existerande på svenska, liksom noter med källor; inte minst till de ymniga citaten. Det är en märklig upplevelse att ta till sig ett verk vars syfte är att synliggöra, för att sedan upptäcka att osynliggörande är ett av dess genomgående drag. Saken gör även bokens kunskapsmässiga värde svårbedömt.

Men utan ideliga avbrott för erkännanden och källangivelser blir förstås berättelsen mindre tungfotad; *Franska revolutionens rebell* visar pedagogisk briljans när den på det stora hela taget korrekt komprimerar och sammanfattar händelseförloppen, översätter och citerar ur biografobjektets alster. I tolkningen av det sistnämnda uppkommer ett dilemma. Röstens kreolit och franska karaktär ten-

derar att bli avtvättad, ja försvenskad, så att texten framstår ren och klar. För en kännare av den franska originaltexten blir det här tydligt att den har förlorat i temperament och komplexitet. Överlag skymtar en beredvillighet att förvandla Olympe de Gouges till en svensktalande nutida person, assimilerad och anakronistiskt lättbegriplig.

Givet valet av tidsöverskridande tolkning; om någon person i Sveriges historia skulle kunna liknas vid Olympe de Gouges skulle antagligen Frida Stéenhoff (pseud. Harold Gote) ligga närmast till hands författaren och dramatikern i början av 1900-talet som inte accepterades av den hegemoniska kvinnorörelsen. Också Stéenhoff torgförde tabuerade frågor, såsom könsliv och förhållanden; också Stéenhoff utövade rollen som oförfärad intellektuell författare. Likväl, kombinationen av det vi dag kan kalla antirasism, kvinnorätt, välfärd och fred, naturhävande och öppensinne, förlänar Olympe de Gouges en smått unik position i den västerländska demokratihistorien.

Olympe de Gouges livsverk utmärks av oegennyttia, kombinerat med stoltserande; den inbegripande kompromisslösa kvinnorätten tänkt som en avgörande del av ett progressivt samhälle. När Olympe de Gouges gör pastisch på Beaumarchais *Le Mariage de Figaro* (1784; *Figaros bröllop* eller *Den fjolliga dagen*) och anklagas för plagiat, ber hen/hon denne om ursäkt och ser till att rätta i sitt stycke *Le Mariage inattendu de Chérubin* (1786), samtidigt som hen/hon i förordet beklagar sig över kollegans snarstuckenhet; att agera genomsynligt, stridbart och ödmjukt, i betydelsen rättskaffens och förändringsbenäget, är såväl hen/hennes medel och mål som föredömliga kännemärke.

Med en beskrivande och normaliserande ansats väcker denna bok frågor kring hur svenska kvinnorörelser hade förhållit sig till Olympe de Gouges förutsatt att hen/hennes gärning blivit avtäcktidigare: de självsvåldiga framträdandena på offentlighetens scen, oberoendet av andra kvinnorevolutionärer, den gränslösa solidariteten, ja, också med samtidens varia av nattfjärilar. Kanske hade propsandet på naturalistiska förhållningssätt, det Strindberg kan sägas ha tagit efter långt senare, liksom den allmänna hybriditeten och hävdandet av våldets minimum, blivit populärt hos vissa – men inte lika självklart hos dem som idag, på säkert avstånd, omfamnar hens/hennes livsverk när det inte längre utgör något hot eller risktagande.

I egenskap av en i första hand pedagogiskt utformad biografi bör *Franska revolutionens rebell* fungera väl i folkbildande sammanhang, förbehållet att den biläggs en studiehandling, eller dylikt, där läsaren kan ges råd om hur hen närmare hittar fram till de använda perspektiven och källorna. Utifrån god sed, och med tanke på nutidens pressande behov av tillförlitlighet, skulle därigenom titelns försvårande nackdel kunna vändas till en betydande fördel. *Franska revolutionens rebell*, så förbättrad, tilldelas härmed en tänkt hedersplats i det revolutionära gemak som så länge låg öde: ämnet Olympe de Gouges.